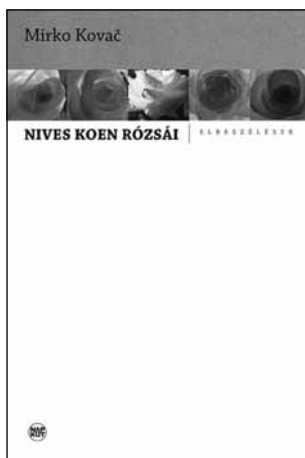

Sötét pátosz

Mirko Kovač: *Nives Koen rózsái*
(Elbeszélések), Napkút Kiadó,
Bp., 2012, ford. Borbély János

Irigylésre méltó volumenű és rendszerességű magyar nyelvű recepcióval dicsekedhetnek a múlt század második felében kibontakozó délszláv novellisták, regényírók. Külső tényezők összeadódó kedvező hatása mellett – a jugoszláv kulturális térségnek a vasfüggöny mögötti környezethez képest előbbre tartó és nagyobb fokú nyitottsága és a vajdasági kisebbségi irodalom erőteljes ráhangolódása, az Európa Könyvkiadó szovjet központú látókörének tágulása – közrejátszott ebben egyfajta szomszédsági egzotikum varázsa, a Balkán nyersebb színei, és tagadhatatlanul a stílus és lelkület gátlástalansága, mert hiszen a posztmodern itteni követői nem átallottak egyszerre meríteni Dosztojevszkijből és Borgesből, nem téve le ezenközben sem a történelmi, sem a metafizikai dimenzióról.

A sors iróniája, hogy így is, vagy éppen így, fenegyerekeknek bizonyultak saját közegükben, botrányok, megbélyegzés tarkította Danilo Kiš, Svetislav Basara, Borislav Pekić pályáját, többüknek lett osztályrésze – még az utódállamokra bomlás előtt – a szellemi, sőt a tényleges hontalanság.

Mirko Kovač esete azért különleges, mert – a Triesztől Brémáig és Budapesttől Odesszáig mindig „odahaza” kalandozó Dragan Velikićhez némileg hasonló sokarcúsággal – hercegovinai szülővidékétől a belgrádi metropolison át sötét színeket, elátkozott lelkeket rajzolva már első munkáival belebotlik a kommunista pártállami akadályokba, és végül egyszerre horvát és szerb, hercegovinai és montenegrói identitással a miloševići Szerbiával szakítva az isztriai Rovinjban telepedik le.

Több regénye, valamint esszékötetete is olvasható magyarul, az új írásokat is tartalmazó, eddig legteljesebb elbeszélésgyűjtemény kétségkívül abban a zsánerben mutatja meg, amely a legfőbb erőssége: a tilalmasnak, viszolyogtatónak határozott vonalvezetésű, érzékletes miliőjú megjelenítése egy letűnő világ bugyraiban, történelem és fantasztikum határterületén, olykor a látószögön is ravaszul csavarintva.

A kötetnek van egy különleges hozadéka, amely a magyar olvasó előtt sem marad rejtve, nem lepne meg azonban, ha egyszer egy, az eredeti nyelvben is jártas filosz felfedezné, prózatechnikai gyakorlóterep mellett milyen fordításelméleti kincsesbánya Borbély János mostani fordításainak párhuzamos olvasása a huszonöt évvel ezelőtti, kisebb terjedelmű novellaválogatással, amely Brasnyó István munkája volt.

E sorok írója mindkettejünkkel állt már gyümölcsöző fordítói munkakapcsolatban, így nem titkolt élvezettel böngészhetette, ahogyan más-más attitűddel – Borbély megkülönböztetett gondot fordítva a szavak patikaméregére, illetve az írói vénája folytán sokszor „lendületből” fordító Brasnyó –, de egyenrangú eltökéltséggel birkóznak a szöveggel, mintegy a szerző bőrébe bújva.

Az idiómák, fordulatok szintjén a két nyelv, két nyelvi szemlélet között egyensúlyozó fordító jól teszi, ha inkább az áttetszőség felé billen. Egy máshonnan vett friss példával érzékeltetve: ha azt olvasom egy párbeszédben: „Kellemetlen, az istenét, bizony kellemetlen”, gyanút kell fognom, mivel magyarul ez a szendvicsbe tett, indulatos kifejezés így hangozna: ‘az istenit’. Nem nehéz kikövetkeztetni, hogy az eredetiben ‘boga mi’, ‘boga ti’, ‘boga mu’ állhatott, de ezek mind más-más árnyalatait közvetítik a csodálkozásnak, fogadkozásnak, nyomatékosításnak (ilyen jelentésekben: istenemre; mit ad isten; a mindenit), s mivel a szöveggörnyezet a harmadik esetet valószínűsíti, a hű fordítás úgy lenne pontos, ha eltávolodna a kifejezéstől: „Kellemetlen, a kutyafejét, kellemetlen.” Miközben itt a jelenet intonációja, az alak beszédmodora és nem utolsósorban a szerző stílusa is közbeszól. Ilyen gondjai Mirko Kovač eme két fordítójának nincsenek.

Az egyik látomásba áthajló elbeszélés címe Brasnyó fordításában *Emlékezés a cifra madárra*, Borbélynál pedig *Emlékezés a tarka madárra*. Ember legyen a talpán, aki a ‘šarena’ jelző itteni megfelelőjét megtalálja (a szerző az újraírt változatban a gerleszerű lélekmadárra való tudálékos utalást is kihagyja), minthogy egyszerűen egy ‘különös’ madárról van szó.

Brasnyónak és Borbélynak természetesen kisujjában van a fordítás tudománya, és ha megoldásaik hol átfedik egymást, hol szétindázódnak, az a szövegegészre való egyéni rálátásuk folyamatának különböző alakulásából adódik.

A fordítói figyelem e tekintetben egyszerre azonosít eltérő hullámhosszon futó gondolati-logikai, grammatikai és dramaturgiai szekvenciákat, s ahogyan emitt szétbontja a három szálat, amott a befogadó nyelv, észjárás, dikció szellemében újratagolva kísérli meg egybesodorni őket.

Mirko Kovač csak magyarul tudó olvasója is fölöttébb érdekes felismeréseket tehet azonban a párhuzamos olvasással. Eltöprenghet rajta, miért érezte szükségesnek a szerző, hogy az *Apám és mondásai* című történetet egy utóirattal lássa el, vagy hogy a *Találkozásom Valentyinnal* című elbeszélés felvezetését miért hagyja el teljes egészében. (Vesna Cidilko egy tanulmánya egyébként nyelvi-nemzeti identitást érintő szövegmodosításokat vesz számba.) Tanulságos, hogy a legtöbb húzás a kultúrtörténeti utalásokat éri, lecsupaszítás jellegű. Az új szövegváltozatok fényében tűnik fel, hogy a korábbi prózaváltozat még körül volt állványozva utalásokkal, kitérőkkel – majd minden író cipel magával ilyen dédelgetett koloncokat.

Különös módon ez a nyugtalanító, sötétségben fogant elbeszélői opus meggyőzően bizonyítja, milyen nagy tévedés azt feltételezni, hogy a prózaművészet letehet például a pátoszról, még akkor sem, ha látásmódjában uralkodó a vonzódás a bizarrhoz, mint a címadó elbeszélésben. A korábbi kötetben a cifrálnakodó, *Az emberélet harmincharmadik esztendeje* címmel közölt elbeszélés itt *Krisztusi életkorban* címmel írja le, számos helyen módosulva, feszesebbre vonva a nagybácsi meghurcoltatása és apja elárulása történetét. És itt a ráadásul érzelmesre hangolt búcsújelentben, lezáró szerepben meghagyott irodalmi utalás sem hat sallangként, amikor egy tolsztoji felismerést idéz fel: a boldogság az, amikor megérezed, hogy ami terhesnek tűnt, az élet egyedüli értelmévé vált (B. I.) – boldogság, ha úgy érzed, hogy az, ami kínosnak látszott, az élet egyetlen értelme lett (B. J.).